

VALORIZACIJA NARAVE: VLOGA TURIZMA IN INTERPRETACIJE

JURIJ GULIČ,¹ MOJCA BEDJANIČ²

¹ Pot med krošnjami Pohorje, Zreče, Slovenija
gulic@potpohorje.si

² Zavod republike Slovenije za varstvo narave, Območna enota Maribor, Maribor,
Slovenija
mojca.bedjanic@zrsvn.si

Sinopsis Slovenija je zaradi svoje slikovitosti in naravnih značilnosti prepoznana kot država z izjemnimi možnostmi za razvoj zelenega, trajnostnega turizma. Ker postajajo izredna naravna območja redka zaradi posledic vedno večjega razvoja in rasti človeške populacije, bodo čedalje bolj dragocena, zato lahko tudi pričakujemo dvig povpraševanja po (neokrnjeni) naravi. Turizem lahko zagotovi prepričljive spodbude za vlade in organizacije, da uvedejo okoljske politike in ukrepe za ohranjanje narave. Uspeh turistične destinacije, ki temelji na naravnih danostih, je odvisen od kakovosti okolja. Načrtovanje in upravljanje razvoja turizma morata upoštevati obseg turizma, primeren za lokalno okolje in skupnost. Potrebno je doseganje ravnovesja med ohranjanjem narave in potrebami turistov. Eden izmed teh vzvodov je ciljna interpretacija. Njen namen je spodbuditi zanimanje, spodbujati učenje in usmerjati obiskovalce. V prepletu interesov in prepričanj turizma in varstva narave je razvitih precej metodoloških pristopov, ki vrednotijo kapital narave in turizma. Pri analizi tržne vrednosti turističnih znamenitosti je treba pomembno mesto nameniti demografski strukturi turistov, njihovemu geografskemu izvoru in številu ciljnih segmentov povpraševanja, vendar pa morajo vključevati tudi vrednost narave. Vrednost naravnih ekosistemov je navadno opisana s konceptom ekosistemskih storitev, kjer so te neposredni in posredni prispevki ekosistemov k dobremu počutju ljudi.

Ključne besede:

varstvo narave,
turizem,
interpretacija,
valorizacija,
vrednotenje

VALORISATION OF NATURE: THE ROLE OF TOURISM AND INTERPRETATION

JURIJ GULIČ,¹ MOJCA BEDJANIČ²

¹ Pot med krošnjami Pohorje, Zreče, Slovenia
gulic@potpohorje

² Institute of the Republic of Slovenia for Nature Conservation, Maribor Regional Unit,
Maribor, Slovenia
mojca.bedjanic@zrsvn.si

Abstract Due to its beauty and natural features, Slovenia is recognised as a country with exceptional opportunities for the development of green, responsible tourism. As high-valued natural areas become rare due to the consequences of increased development and human population growth, they will become increasingly valuable, so we can also expect an increase in demand for (unspoiled) nature. Tourism can provide compelling incentives for governments and organisations to implement environmental policies and nature conservation measures. The success of a tourist destination based on natural features depends on the quality of the environment itself. Planning and managing tourism development must take into account the extent of tourism that is appropriate for the local environment and community. A balance needs to be struck between preserving the natural environment and the needs of tourists. One of these levers is targeted interpretation. Its purpose is to stimulate interest, promote learning, guide visitors. In the intertwining of interests and beliefs of tourism and nature protection, many methodological approaches have been developed that value the capital of nature and tourism. The value of natural ecosystems is commonly described by the concept of ecosystem services, where these are the direct and indirect contributions of ecosystems to human well-being.

Keywords:

nature
conservation,
tourism,
interpretation,
valorisation,
evaluation

1 Uvod

Turizem in narava sta precej bolj povezana, kot je to lepo in vznemirjeno zapisano v turističnih letakih, vabilih, brošurah in drugih tovrstnih reklamah. Zagotovo ni napačna trditev, da narava lahko preživi brez turizma, turizem brez izjemnosti narave pa bi bil močno okrnjen. V vsaki človekovi dejavnosti, to velja tudi za turizem, je temelj preživetja v iskanju ravnovesij. Te omogočajo trajnost našega početja in, kar je bistveno, tudi za prihodnost.

Valorizacija/vrednotenje/ovrednotenje narave v pogledu turizma in interpretacije v širšem smislu je vse prej kot preprosta naloga. Vrednotenje narave lahko pojmuje mo na veliko načinov, mnogokrat tudi več kot diametralnih. Kako naravi dati vrednost, jo ovrednotiti? Ali je ta opisna, družbena, zgodovinska, antropocentrična, izražena v monetarni enoti ali preprosto to, kar do nje čutimo? Kaj je pravzaprav narava? Turizem in varstvo narave sta pogosto v konfliktu, vendar tudi v medsebojni odvisnosti tako gospodarskih, ekoloških in družbenih interesov. Ali je valorizacija narave v turizmu vzdržna in objektivna ter kako na to vpliva spoznavanje in njeno podajanje skozi oči interpretacije?

Za razumevanje in povezanost besed v naslovu moramo поблиže spoznati te povezave. Valorizacija/valorizirati: pomeni določiti čemu vrednost (v denarju) oziroma ovrednotiti: valorizirati zaloge v skladiščih / valorizirati delo / valorizirati znesek na današnjo vrednost (Slovar slovenskega knjižnega jezika, 2014). Sinonimni slovar slovenskega jezika (Snoj in drugi, 2016) pod geslom valorizacija opredeljuje tudi besedi ovrednotenje in vrednotenje. V nadaljevanju bomo za glagolnik od valorizirati (valorizacija) uporabljali sinonim vrednotenje oziroma ovrednotenje.

Varstvo narave ni enoznačno varstvu okolja in ni ekologija. Kaj je varstvo narave? V slovenski zakonodaji je za naravo in okolje zapisano: »Narava je celota materialnega sveta in sestav z naravnimi zakoni med seboj povezanih ter soodvisnih delov in procesov. Človek je sestavni del narave.« in »Okolje je tisti del narave, kamor seže ali bi lahko segel vpliv človekovega delovanja.« (Zakon o varstvu okolja – ZVO-1.) Splošno lahko pod varstvom narave razumemo:

- Varstvo narave je varovanje prvotnega stanja narave (naravne dediščine); zaščita narave je upravljanje naravnih virov na način, da zadovoljimo potrebe prebivalstva s potrebami živali, rastlin in zaščito vsega prebivalstva.
- Varstvo narave si prizadeva za ohranjanje in varovanje ekosistemov (habitatov) ter vseh vrst živih bitij v njem. Zajema predvsem omejitve nekaterih človekovih dejavnosti.
- Človek je živo bitje, zato brez narave ne more preživeti. Narava je temelj našega obstoja. Daje nam zrak, ki ga dihamo, in vodo, ki jo pijemo; od nje so odvisni naša hrana, zdravila in surovine. Neokrnjena narava nas ščiti pred hujšimi vetrovi in nenadnimi poplavami, pred sušami, plazovi in drugimi neprijetnostmi. Ohranjeno, pristno naravno okolje je izjemna dediščina za prihodnje rodove.

Zvezo med vrednotenjem in naravo v slovenski zakonodaji zasledimo na področju okolja in prostora. V petem odstavku 37. členu Zakona o varstvu narave (v nadaljevanju: ZON) so navedena strokovna merila za vrednotenje naravnih vrednot, ki so izjemnost, tipičnost, kompleksna povezanost, ohranjenost, redkost ter ekosistemska, znanstveno-raziskovalna ali pričevalna pomembnost. Op.: Naravna vrednota je poleg redkega, dragocenega ali znamenitega naravnega pojava tudi drug vredni pojav, sestavina oziroma del žive ali nežive narave, naravno območje ali del naravnega območja, ekosistem, krajina ali oblikovana narava (ZON, drugi odstavek 4. člena.).

2 Turizem in varstvo narave

Javnost dojema turizem večinoma kot naravi (in človeku) prijazno in trajnostno dejavnost, v nasprotju z vsemi znanimi okoljsko problematičnimi dejavnostmi, kot so industrija, proizvodnja energije, transport in velikokrat tudi kmetijstvo. Vzroka za to splošno uveljavljeno mnenje sta vsaj dva: turizem na prvi pogled ne povzroča neposrednega onesnaževanja in obremenjevanja okolja in pa skoraj vsi smo od časa do časa turisti (Turk, Galičič in Tomažič, 2011, str. 27).

Na splošno je turizem dolgo veljal za nedolžno industrijo, kar pomeni, da domnevno zanj ni bilo treba meriti negativnih okoljskih, družbeno-kulturnih in gospodarskih vplivov. V šestdesetih in zgodnjih sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je bil turizem povelečevan kot gonilna sila gospodarskega razvoja ter učinkovito sredstvo za

spodbujanje razumevanja med narodi in kulturami. Zato so si mnoge države močno prizadevale za povečanje prihodov turistov in razvoj potrebne infrastrukture. Šele sredi sedemdesetih let so se začele pojavljati skrbi o vplivu turizma na ekološko, gospodarsko in družbeno-kulturno okolje (Iványi, 2011 v Interreg Central Europe CEETO, 2018).

Potovanje in turizem zdaj predstavljata največjo storitveno industrijo na svetu, ki še naprej raste. Povečana ozaveščenost o naravnih vrednotah in lepotah ter o degradaciji in čezmerni uporabi klasičnih počitniških središč je pripeljala do večjega zanimanja za »neokrnjene« in manj razvite eksotične destinacije z nizko turistično gostoto. Turistični obisk naravnih destinacij obsega okrog 50 % celotnega mednarodnega turizma in se povečuje s hitrostjo okoli 10–30 % letno, veliko hitreje kot industrija kot celota. Predhodno zanemarjena odročna območja se »odkrivajo« in postajajo čedalje bolj obiskana, kar pomeni vse večje breme za gostiteljsko območje (Interreg Central Europe CEETO, 2018).

Zgoraj navedena statistika je veljala do pojava epidemije COVIDA-19. Stanje na področju turizma, do takrat ene izmed najhitreje rastočih gospodarskih panog na svetu in Evropi, se je s pojavom epidemije popolnoma spremenilo. V Evropski uniji in drugod po svetu se je turizem v prvem četrtletju leta 2020 postopoma ustavil. Po ocenah OECD bo upad znašal med 45 % in 70 %, odvisno od trajanja zdravstvene krize in hitrosti okrevanja (Evropska komisija, 2020). Med epidemijo COVIDA-19 so se spremenile tudi navade turistov. V ospredje še bolj stopajo narava ter doživetja in trajnostna naravnost. Analize in smernice kažejo, da bodo trajnostne prakse v prihodnje postale za potrošnike še pomembnejše. Čas korone je pokazal, kako močan je vpliv globalnih ekonomij in množičnega turizma na naše okolje. To zavedanje bo pri potrošnikih tudi okrepilo pomen trajnostnih praks, ki jih bodo še bolj cenili in pripravljani plačati (Lanara Consulting – Smart Tourism Marketing in Branding, 2016).

Pričakovati je mogoče, da se bodo pritiski na naravo tudi v spremenjenih razmerah in navadah turistov še nadaljevali, mogoče na nekaterih območjih narave še povečali. Zato bi si morali v prihodnje prizadevati za turizem, ki omogoča potovanja in obiskovanje dežel in krajev, pri tem pa ne pušča v naravi negativnih ali celo katastrofalnih posledic. Celoten turizem bi se moral razvijati čim bolj trajnostno, skladno z definicijo trajnostnega turizma po UNWTO in UNEP: »Turizem, ki v

celoti upošteva sedanje in prihodnje gospodarske, družbene in okoljske vplive in obenem zadovoljuje potrebe obiskovalcev, industrije, okolja in gostiteljskih skupnosti« (Koščak in drugi, 2020, str. 6). In skladno z vizijo Evropske zveze narodnih parkov EUROPARC: »Trajnostni turizem v evropskih zavarovanih območjih zagotavlja pomembno in kakovostno izkušnjo, varuje naravne in kulturne vrednote, zagotavlja preživetje in kakovost življenja lokalnega prebivalstva ter je ekonomsko izvedljiv.« (Koščak in drugi, 2020, str. 6).

V Sloveniji se pravno-formalno varstvo narave izvaja z usmerjanjem dejavnosti, načrtovanja in izvajanja posegov z varstvenimi usmeritvami; z varstvenimi režimi, s katerimi se na različnih ravneh omejujejo posegi, dejavnosti in ravnanja, ter s spodbujanjem dejavnosti in ravnanj, koristnih za ohranjanje narave. Zakon o ohranjanju narave določa ukrepe za ohranjanje biotske raznovrstnosti in sistem varstva naravnih vrednot. V Sloveniji imamo razglašeni 17.431 naravnih vrednot (Pravilnik o določitvi in varstvu naravnih vrednot, 2004). Na podlagi različnih državnih in občinskih pravnih aktov je zavarovanega 13 % ozemlja. Med širša zavarovana območja štejejo edini narodni park v Sloveniji Triglavski narodni park, trije regijski in 34 krajinskih parkov, med ožja zavarovana območja pa sodi 66 naravnih rezervatov in dobrih 1.200 naravnih spomenikov. Kot evropsko ekološko omrežje območij za ohranjanje ogroženih vrst in habitatnih tipov je razglašeni 355 posebnih varstvenih območij, kar predstavlja 37 % ozemlja Slovenije (Uredba o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000), 2004), ter 337 ekološko pomembnih območij, kar pomembno prispeva k ohranjanju biotske raznovrstnosti (Uredba o ekološko pomembnih območjih, 2004).

Velik magnet za obiskovalce je tudi UNESCO svetovna dediščina, območja, ki jih imenuje Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo. V Sloveniji so na UNESCO seznam svetovne naravne in kulturne dediščine uvrščena štiri območja: kolišča na Barju, Škocjanske jame, dediščina živega srebra Idrija – Almaden, pragozd Krokav in Ždrocle, štiri biosferna območja – Kras, Julijske Alpe, Kozjansko – Obsoteljsko in Mura, tri mednarodno pomembna Ramsarska mokrišča – Cerknjsko jezero, Sečoveljske soline in Park Škocjanske jame, ter dva UNESCO globalna geoparka – Idrija in čezmejni geopark Karavanke/Karawanken.

3 Tipologija valorizacije narave in turizma

Kulturne in naravnogeografske znamenitosti (vključujoč varovana in zavarovana območja) postajajo zelo pomemben sestavni del privlačnosti turističnih destinacij. Najpogosteje se za atrakcijo, šteje določena značilnost območja (destinacije), ki je neposredno specifična za lokacijo in motiv določene turistične dejavnosti. Naravnogeografske znamenitosti so osnova za razvoj rekreacijskega turizma in sestavni del turističnega sistema, ki se večinoma obravnava kot identiteta destinacije glede na dejstvo, da je večina turističnih aktivnosti destinacije zbrana okoli te specifične atrakcije. Atrakcije pogosto bolj kot kakovost in količina turističnih institucij in storitev vplivajo na vrsto, lokacijo in intenzivnost razvoja turistične dejavnosti v destinaciji.

Ocenjevanje ekonomskih vrednosti naravnogeografske privlačnosti (op. tudi kulturnih dobrin) je pritegnilo pozornost ekonomistov. Atrakcije imajo različne in medsebojne lastnosti, kot so lastništvo, namen, prostorska konfiguracija in pozicioniranje, pristnost, predstavitev, podoba, redkost, status, nosilnost, dostopnost in tržna vrednost itd., ki močno vplivajo na ekonomsko, okoljsko in socialno-kulturno trajnost razvoja turizma (Weaver, 2006).

Turistične atrakcije so izjemna tržna kategorija, saj je privlačnost določenega območja ali s tem povezane prireditve certificirana na turističnem trgu. Znamenitosti, ki so večinoma usmerjene v turistično povpraševanje, lahko povzročijo slaba čustva v lokalni skupnosti. V nasprotju s tem znamenitosti, za katere se zanimajo predvsem domačini, zelo skromno zaslužijo s turizmom. Pri analizi tržne vrednosti turističnih atrakcij je treba pomembno mesto nameniti demografski strukturi turistov, njihovemu geografskemu izvoru in številu ciljnih segmentov povpraševanja (nekatero zanimivosti animirajo le majhne tržne niše, druge pa so konkurenčne na globalni ravni). Ti dejavniki večinoma določajo stabilnost turističnega toka in trajnost turistične industrije določene destinacije (Navrud in Ready, 2002; Noonan, 2003; Venkatachalam, 2004; Kaminski, McLoughlin in Sodagar, 2007).

Ustvarjanje privlačnih turističnih produktov za določene ciljne segmente je kompleksna naloga za vodstvene strukture v turističnih destinacijah. V zvezi s tem je treba ustrezno valorizirati različne turistične atrakcije. Obstaja veliko metod za valorizacijo v turizmu, ki so večinoma sistematizirane glede na področje, ki mu pripadajo (ekonomske, družbene in kulturne) (Risteski, 2020).

Metodološki pristopi, ki imajo mednarodno veljavnost in uporabnost: evropski sistem kazalnikov turizma za trajnostni razvoj destinacij (ETIS-Toolkit), valorizacija treh ciljnih destinacijskih podsistemov v turizmu: dejavniki, privlačne in podporne storitve (pristop FAS), presoja vpliva na dediščino (HIA), ocena vpliva na okolje in socialno komponento (ESIA), valorizacija turističnega trga, prostorska valorizacija destinacije, valorizacija sistemov upravljanja v turizmu, valorizacija turističnih virov in valorizacija razvojnih možnosti destinacije (Risteski, 2020a; Risteski, 2020b).

Pri teh pristopih, v katerih ima osrednje mesto skupno, javno dobro, je ovira predvsem dejstvo, da se storitve in učinki danes na splošno merijo s kazalniki tradicionalnega modela gospodarske rasti, kot je na primer število prenočitev. Vsem omenjenim metodološkim pristopom je skupno, da v ospredje postavljajo turistično dejavnost. Narava je upoštevana zgolj kot numeričen pojem pestrosti ponudbe (število enot, površina itd.). Sodobnejši pristop, ki naravo kot ekosistem vrednoti tudi skozi monetarno enoto, je tako imenovano vrednotenje ekosistemskih storitev.

Vrednotenje ekosistemskih storitev se je razvilo v okviru ekonomike okolja, ki je veda o učinkoviti rabi omejenih naravnih virov za zadovoljevanje človekovih potreb. Obstajajo štiri glavni vidiki ekonomskega vrednotenja ekosistemov, ki svojo pozornost usmerjajo v način uporabe ekonomskega vrednotenja in jih je mogoče povzeti v naslednjih vprašanjih (Pagiola, Ritter in Bishop, 2004, str. 5):

- Kakšna je ekonomska vrednost toka koristi ekosistema ali prihodnjih tokov?
- Kakšna je vrednost ekosistema, če bi se odločili za določen način ohranjanja?
- Kakšna je vrednost ekosistema brez ohranjanja?

Strokovnjaki opredeljujejo štiri različne vrste storitev, bistvene za človekovo zdravje in dobro počutje:

- oskrbovalne storitve so storitve, ki nas oskrbujejo z dobrinami (npr. s hrano, vodo, lesom in vlakni);
- uravalne storitve uravnavajo podnebje, padavine, vodo (npr. poplave, čiščenje), opravevanje in širjenje bolezni;
- kulturne storitve so nematerialne koristi ekosistemov, ki prispevajo k naši duhovni blaginji (npr. lepota, navdih in razvedrilo, izobraževanje, prostorski občutek, kulturna dediščina);
- podporne storitve so potrebne za proizvodnjo vseh drugih dobrin in storitev ekosistema (vključujejo nastajanje prsti, fotosintezo in kroženje hranilnih snovi, ki so osnova za rast in pridelavo).

Za nazornejšo razlago podajamo izsledke študije modelnega prikaza ekosistemske vrednosti celotne Slovenije (Dobravc, 2017, str. 57–58): »Na širšem območje Ljubljanske kotline proti Gorenjski, na Dravskem in Krškem polju ter ravninskem delu Prekmurja so vrednosti negativne. Tukajšnja narava je zelo spremenjena, zato ne igra več svoje izvorne ekološke uravalne vloge. Prav tako tukajšnji ekosistemi (razen posameznih pojavov) nimajo splošne kulturne, simbolne ali duhovne vrednosti. Opazno visoke so vrednosti gozdnatih območij Pokljuke, Jelovice, Snežnika, Pohorja in dela Karavank, ki jim poleg uravalne funkcije vrednost dvigujeta tudi rekreativni in kulturni pomen, čeprav gre večinoma za gojene gozdove. Visokogorje je razmeroma nevtralnno. To je razumljivo, saj od tam ne poteka oskrba z naravnimi dobrinami, absolutna biodiverziteteta je zaradi tamkajšnjih razmer nizka, proizvodnje in izrazite ekonomije tam ni. Podobno velja za vrednost ekosistemskih storitev morja, ki kot ekosistem ne predstavlja pomembnejšega deleža dodane vrednosti, precej pozitivno pa je stanje pri oskrbnih funkcijah (ribolov, promet). Pri oskrbnih funkcijah močno izstopajo še stoječe vode in vodne zaježitve.«

Pristopi k ohranjanju biotske raznovrstnosti, ki temeljijo na ideji, da narava zagotavlja človeka, so v zadnjih letih postajali vse bolj priljubljeni. Vrednost naravnih ekosistemov za ljudi je zdaj navadno opisana s konceptom ekosistemskih storitev, v katerem so te neposredni in posredni prispevki ekosistemov k dobremu počutju ljudi, vrednost pa se lahko izrazi v razponu denarnih in nedenarnih enot ali

kvalitativno. Kljub širokemu sprejemanju in uporabi vrednotenja in koncepta ekosistemskih storitev, vključno z njegovim prevzemom s strani uglednih mednarodnih sporazumov o ohranjanju narave, še naprej sproža polemike.

4 Turizem in interpretacija narave

Interpretacija je orodje, s katerim naravo in kulturno dediščino približamo obiskovalcem in domačemu prebivalstvu. Izhodišče je spoznanje, da naravo ohranjajo tisti, ki jo poznajo, razumejo, cenijo, se z njo identificirajo. Poleg tega interpretacija koristi tudi lokalnemu turizmu, saj obiskovalcu prinaša doživetje, ki je v turizmu vse bolj cenjeno (Baldauf in drugi, 2011).

Številne definicije so enotne, da je interpretacija oblika komuniciranja (Trampuš, 2019). Gre za razkrivanje globljih pomenov narave in naravne dediščine. Pri obiskovalcih želi spodbuditi razmišljanje, senzibilizacijo in posledično tudi spremembo v vedenju in dojemanju narave. Obiskovalcev ne učimo, ampak jim dopustimo, da na podlagi osebne izkušnje oblikujejo svoj pomen in vrednotenje narave in dediščine (Ratković Aydemir in drugi, 2020). S spremembo obiskovalcev v odnosu do narave dosegamo enega izmed pomembnih ciljev varstva narave – pridobimo si zaveznike za ohranjanje ugodnega stanja rastlinskih in živalskih vrst ter njihovih življenjskih prostorov. Poleg tega interpretacija spodbuja tudi zavedanje pri domačinih o vrednosti območja, na katerem živijo. Z uporabo različnih sredstev in metod interpretacije lahko spodbudimo radovednost, povečamo zanimanje za območje ter posredno usmerjamo obiskovalce in aktivnosti na območja narave, ki te aktivnosti in dejavnosti tudi prenesejo. Dosegamo varstvo ranljivejših območij narave, ob tem pa obiskovalcem vseeno omogočimo doživetje narave na edinstven način (Ogorelec, 2006). Produkti in programi, ki vključujejo pristope interpretacije, ponujajo doživetja narave na drugačen in pristen način; niso pogojeni z letnimi časi, povezani s temami iz narave, omogočajo razvoj doživljajske ponudbe v vseh vremenskih razmerah; povečajo obisk, saj se obiskovalci na območje vračajo zaradi novih in novih doživetij narave.

Interpretacija mora biti skrbno načrtovana, objekti in teme morajo biti dobro premišljeni ter izbrani, predstavljeni na svojstven in edinstven način, prilagojeni ciljni skupini, predvsem pa mora interpretacija z vsemi sredstvi, metodami in pripomočki podpirati osnovo tematsko sporočilo (Keršič Svetel in drugi, 2019). Mora biti

vključujoča in zato je treba že v fazi načrtovanja vključiti tudi domačine, ki bodo pozneje lahko tudi upravljali interpretacijsko infrastrukturo in izvajali interpretacijo. V fazi načrtovanja si moramo odgovoriti, katere cilje želimo doseči. Ti so lahko izobraževalni (kaj naj obiskovalci izvedo), čustveni (kaj želimo, da obiskovalci čutijo do območja) in vedenjski (kako želimo, da se obiskovalci vedejo) (Slapnik, 2020). Dobro moramo poznati tudi izbrani objekt in temo, kdo je naša ciljna skupina ter kako in s katerimi sredstvi interpretacije bomo izbrano temo predstavili. Interpretacija sloni na osnovnih načelih, ki jih je zapisal Tilden (1957):

- provociramo (angl. provoke) – izzovemo, vzbudimo pozornost in zanimanje, navdušujemo za nova spoznanja, spremembo obnašanja ali akcijo;
- povezujeemo (angl. relate) – pokažemo na povezave z vsakdanjim življenjem, iščemo kontraste in primerjave, raziskujemo osebno raven zaznave;
- razkrivamo (angl. reveal) – omogočimo in spodbujamo razumevanje, spoznanje nečesa novega, razkritje pomenov;
- pokažemo širši kontekst (angl. bigger picture / holistic) – razkrivamo širši pogled, zgodbo, ki oriše celoto, zagotavljamo celovitost sporočanja.

Najpomembnejše Tildenovo načelo pa je: »Od doživljanja k razumevanju – od razumevanja k spoštovanju – od spoštovanja k ohranjanju!« (Keršič-Svetel in drugi, 2019.)

V zadnjih letih v Sloveniji nastajajo številne nove (tematske, učne, interpretacijske, doživljajske ... poti), centri za doživljanje narave, informacijski centri, raznovrstne aktivnosti, programi in ponudbe doživetij v naravi. Nekatere uporabljajo in vključujejo tudi pristope in različna sredstva interpretacije. Ta se med seboj dopolnjujejo in nadgrajujejo ter so prilagojena določenim ciljnim skupinam. Prav tako številna izobraževanja za vodnike vključujejo pristope interpretativnega vodenja in doživljanja narave.

5 Primeri prakse

V Zavodu za pristna doživetja, Poseben dan, se posvečajo predvsem osebni interpretaciji. Z njimi in pri njih se lahko doživi naravo in dediščino Solčavskega skozi interpretacijski nastop, interpretativno vodenje, gozdne igrarije, pripovedovanje zgodb, prikaz starih veščin, etnoanimacijo in uprizorjanje preteklosti (sliki 1 in 2).

Sliki 1 in 2: Interpretacija na Solčavskem

Vir: Tomo Jeseničnik, 2021.

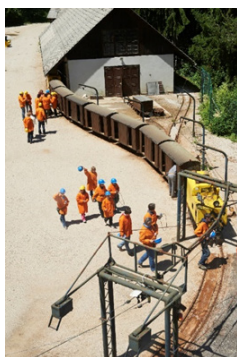
V Doživlajskem parku Vulkanija s pomočjo sodobnih interaktivnih vsebin in 3D stereoskopske tehnike prikažejo gorički vulkan in vulkanizem (sliki 3 in 4). Tako obiskovalcem približajo naravo in procese, pri katerih neposreden stik in izkušnja nista ravno mogoča.

Sliki 3 in 4: Prikaz vulkanizma v Doživlajskem parku Vulkanija

Vir: ZUKD Grad, 2019.

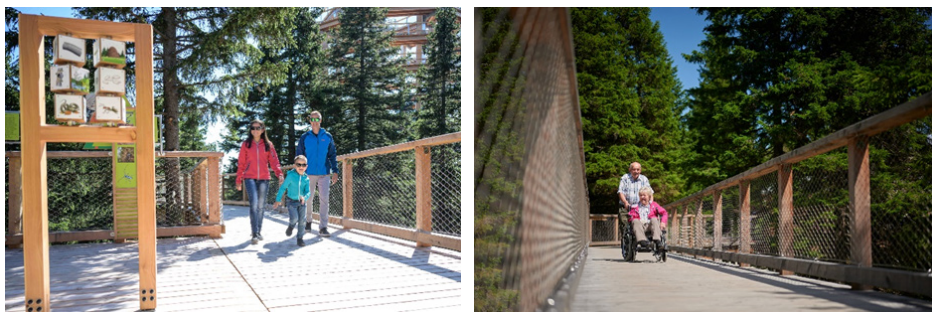
Podzemlje Pece, turistični rudnik in muzej ter INFO center Karavanke UNESCO Globalnega Geoparka programe in ponudbo gradi na osebni in neosebni interpretaciji, pogosto se obe vrsti interpretacije tudi prepletata. Vodniki interpretatorji so oblečeni v avtentična rudarska oblačila, na ogled podzemlja Pece obiskovalce odpeljejo s starim rudarskim vlakom, podzemlje pa lahko doživijo tudi s kolesi ali kajakom (sliki 5 in 6). Neosebna interpretacija vključuje makete, table, filme, zloženke, razglednice itd. S pomočjo igrifikacije lahko najmlajši obiskovalci rešijo Perkmandlcov zaklad.

Sliki 5 in 6: Interpretacija Podzemlja Pece

Vir: Arhiv Podzemlje Pece, 2012 in 2013.

Pot med krošnjami Pohorje je primer dostopne interpretacijske infrastrukture, je doživljajska pot, ki vključuje osebno in neosebno interpretacijo (sliki 7 in 8). Lahko jo doživite z vodnikom ali individualno, informativno – interpretacijske točke so namenjene učenju, doživljajske postaje in tobogan pa poskrbijo za atraktivnost obiska. Pot je primerna za družine z vozički in invalide, ki si lahko invalidski voziček tudi izposodijo, ni pa primerna denimo za hišne ljubljence.

Sliki 7 in 8: Pot med krošnjami Pohorje

Vir: Iztok Medja in Tomo Jeseničnik za arhiv Pot med krošnjami Pohorje, 2019 in 2020.

Interpretacija za otroke ni le poenostavitev interpretacije za odrasle, ampak jo je treba skrbno načrtovati. Škratova pot na Rogli (sliki 9 in 10) z gibanjem v naravi združi potep po postajah, opremljenih s tablamami in štampiljkami, aplikacijo in slikanico o Pohorskem škratu.

Sliki 9 in 10: Interpretacija na Škratovi poti na Rogli

Vir: Iztok Medja, 2022.

6 Zaključek

Uspeh turistične destinacije, ki temelji na naravnih danostih, je odvisen od kakovosti okolja, ustreznega upravljanja in valorizacije dobrin, ko te postanejo del turistične ponudbe in pridobijo poleg primarne (naravne) vrednosti še turistično (dodano vrednost). Turistične atrakcije so izjemna tržna kategorija, saj je privlačnost določenega območja ali s tem povezane prireditve certificirana na turističnem trgu.

Načrtovanje in upravljanje razvoja turizma morata upoštevati obseg turizma, primeren za lokalno okolje in skupnost. Potrebno je doseganje ravnovesja med ohranjanjem narave in potrebami turistov. V Sloveniji se pravno-formalno varstvo narave izvaja z usmerjanjem dejavnosti, načrtovanja in izvajanja posegov z varstvenimi usmeritvami; z varstvenimi režimi, s katerimi se na različnih ravneh omejujejo posegi, dejavnosti in ravnanja, ter s spodbujanjem dejavnosti in ravnanj, koristnih za ohranjanje narave. Eden izmed teh vzvodov je ciljna interpretacija. Interpretacija koristi tudi lokalnemu turizmu, saj obiskovalcu prinaša doživetje, ki je v turizmu vse bolj cenjeno.

Literatura in viri

- Baldauf, M., Ogorelec, B., Bogner, D., Brezavšček, L., Neuhold, U., Papež Kristanc, A., Schitter, E. in Šolar, M. (2011). *Infrastruktura za doživljanje in spoznavanje narave: smernice za inovativno načrtovanje*. Bled: Triglavski narodni park.
- Dobravec, J. (2017). Vrednotenje narave in ekološka funkcija lastnine. *Res novae*, 2(2), 33–70.
- Evropska komisija (2020). *Sporočilo komisije Evropskemu parlamentu, svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in odboru regij, Turizem in promet v letu 2020 in pozneje*. Pridobljeno iz https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/communication-commission-tourism-transport-2020-and-beyond_sl.pdf, 10. 12. 2021.
- Interreg Central Europe CEETO (2018). *Priručnik uspešnih in inovativnih praks trajnostnega turizma v zavarovanih območjih*. Pridobljeno iz <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/Handook-Sustainable-Tourism-SI-CEETO-Interreg.pdf>, 10. 12. 2021.
- Iványi, A. (2011). *Povezave med biotsko raznovrstnostjo in turizmom – uvod*. Pridobljeno iz http://www.ceeweb.org/wpcontent/uploads/2011/12/bidi_tourism.pdf, 10. 12. 2021.
- Kaminski, J., McLoughlin, J. in Sodagar, B. (2007). Economic methods for valuing European cultural heritage sites (1994–2006). V J. McLoughlin, J. Kaminski in B. Sodagar (ur.), *Perspectives on impact, technology and strategic management*, 98–121. Budapest: EPOCH.
- Keršič Svetel, M., Odar, M., Ogrin, M., Slapnik, M., Žakelj, K. in Žorž, G. (2019). *Doživljanje gorskih prelazov in dolin: priručnik za načrtovanje interpretacije dediščine ob gorenjskem delu ceste na Vršič*. Ljubljana: CIPRA Slovenija, društvo za varstvo Alp.
- Koščak, M., Lapos, P. in Primožič, T. (2020). *CEETO smernice za razvoj trajnostnega turizma v zavarovanih območjih, Kako lahko oblikovalci politik oblikujejo turizem v gonilo varstva narave ter lokalne gospodarske in družbene blaginje*. Koper: Regionalni razvojni center Koper.
- Lanara Consulting – Smart Tourism Marketing & Branding (2016). *Kakšen turizem nas čaka po COVID-19?* Pridobljeno iz <http://lanaraconsulting.com/uporabno/vroce-v-turizmu/kaksen-turizem-nas-caka-po-COVID-19>, 10. 12. 2021.
- Navrud, S. in Ready, R. C. (ur.) (2002). *Valuing cultural heritage: Applying environmental valuation techniques to historic buildings, monuments and artifacts*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Noonan, D. (2003). Contingent valuation and cultural resources: a meta-analytic review of the literature. *Journal of Cultural Economics*, 27(3–4), 159–176.
- Ogorelec B. (2006). Pomen interpretacije za turizem v zavarovanih območjih. *Posvet »Turizem v zavarovanih območjih«*, Krajski park Goričko, 6. december 2005, Ljubljana, Turistična zveza Slovenije.
- Pagiola, S., Ritter, K. in Bishop, J. (2004). Assessing the Economic Value of Ecosystem Conservation. *Environmental Economics Series*, 101, 1–58.

- Pravilnik o določitvi in varstvu naravnih vrednot. Uradni list RS, št. 111/04 in 70/06, 58/09, 93/10, 23/15 in 7/19.
- Ratković Aydemir, D. L., Jagić Boljat, I., Draženović, M., Klarić Vujović, I., Kuka, M., Polajnar Horvat, K. in Smrekar, A. (2020). *Priručnik za interpretacijo dediščine*. 1. izd. Ljubljana: Založba ZRC.
- Risteski, M., (2020a). Tourist valorization as the basis for managing tourist destinations. *Knowledge – International Journal*, 38.1, str. 257–263.
- Risteski, M. (2020b). Contemporary methods and approaches for tourist valorization. *Horizons international scientific journal Series A, XIII(27)*, str. 79–89.
- Slapnik, M., (2020). *Doživljajske oblike interpretacije naravne dediščine s poudarkom na vodni dediščini*. Pridobljeno iz https://www.las-gorenjskakosarica.si/wp-content/uploads/04_Dozivljajske-oblike-interpretacije-naravne-dediscine-vodna-dediscina.pdf, 10. 12. 2021.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika (2014). *Izbrano geslo*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Snoj, J., Ahlin, M., Lazar, B. in Praznik, Z. (2016). *Sinonimni slovar slovenskega jezika*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Tilden, F. (1957). *Interpreting our heritage*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Trampuš, T. (2019) Nevidne vezi: praktični primer načrtovanja in izdelave sredstev interpretacije narave. *Varstvo narave: revija za teorijo in prakso varstva naravne dediščine*, 31, 95–118.
- Turk, R., Galičič, M. in Tomažič, M. (2011). Ali naravo varujemo odgovorno? *Varstvo narave: revija za teorijo in prakso varstva naravne dediščine*, 25, 21–38.
- Uredba o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000). Uradni list RS, št. 49/2004, 110/2004, 59/2007, 43/2008, 8/2012, 33/2013, 35/2013 – popr., 39/2013 – Odl. US, 3/2014, 21/2016, 47/18.
- Uredba o ekološko pomembnih območjih. Uradni list RS, št. 48/2004, 33/2013, 99/2013, 47/18.
- Venkatachalam, L. (2004). The contingent valuation method: a review. *Environmental Impact Assessment Review*, 24(1), 89–124.
- Weaver, D. (2006). *Sustainable Tourism: Theory and Practice*. Oxford: Elsevier Butterworth-Heinemann.
- Zakon o varstvu okolja (Uradni list RS, št. 39/06 – uradno prečiščeno besedilo, 49/06 – ZMetD, 66/06 – odl. US, 33/07 – ZPNačrt, 57/08 – ZFO-1A, 70/08, 108/09, 108/09 – ZPNačrt-A, 48/12, 57/12, 92/13, 56/15, 102/15, 30/16, 61/17 – GZ, 21/18 – ZNOrg, 84/18 – ZIURKOE in 158/20).